

1945-1994

Na de Tweede Wereldoorlog wenste Nederland een herleving van een sterk Duitsland te verhinderen.⁴³ Al tijdens de oorlog was een discussie over de annexatie van Duits grondgebied op gang gekomen. Zowel Oost-Friesland als ook het Graafschap Bentheim werden het doel van annexatieplannen. Toen de Nederlandse regering in 1946 met een formeel voorstel kwam was dat teruggebracht tot de Nedergraafschap.⁴⁴ In 1949 werd dat plan door toedoen van Groot-Brittannië afgeblazen.⁴⁵ Er werd wel besloten dat meer dan honderd boeren uit het Graafschap hun in Nederland gelegen akkers verloren. Dat zorgde onder de bevolking voor meer commotie dan alle annexatieplannen bij elkaar.

Tegelijkertijd was al in 1948 een proces van toenadering begonnen. In Emlichheim werd een Nederlands-Duitse theologenconferentie gehouden. Er werden cursussen Nederlands aangeboden. En het werd voor Duitsers weer mogelijk om onder strenge voorwaarden een paspoort te krijgen voor bezoek aan Nederland. De kerken speelden een rol bij de toenadering. In de jaren vijftig probeerde de Nederlandse regering eerst de op gang gekomen Europese eenwording te vertragen, uit angst als klein land overvleugeld te worden. Maar uiteindelijk ging ze hierin met de geallieerden en de Bundesrepublik Deutschland (BRD) mee.⁴⁶ De BRD en Nederland trokken vanaf nu gezamenlijk op.

DE ALTREFORMIERTE KIRCHE

Haar ontstaan

Het was de *Altreformierte Kirche* die de banden tussen aan de ene kant Oost-Friesland en het Graafschap Bentheim en aan de andere kant Nederland het langst heeft bewaard. Het ontstaan van de *Altreformierte Kirche* kan niet worden beschreven zonder te verwijzen naar ontwikkelingen op het godsdienstig vlak in het Koninkrijk der Nederlanden. In de NHK in Nederland kwam het in de eerste helft van de negentiende eeuw tot conflicten tussen verlichte Groninger theologen en orthodox-gereformeerde 'oefenaars': ambachtslieden met meer praktijkervaring dan formele opleiding.⁴⁷ Hetzelfde gebeurde ook in Oost-Friesland en het Graafschap Bentheim.⁴⁸

In Oost-Friesland speelde dit in de eerste helft van de negentiende eeuw echter minder sterk dan in het Graafschap Bentheim. Dit heeft misschien ermee te maken dat Oost-Friesland al vanaf het begin van de achttiende eeuw onder invloed van de piëtist Wilhelmus Schortinghuis (1700-1750) had gestaan.⁴⁹ Dat kan een reden zijn dat de basis voor de latere *Altreformierte Kirche* in Oost-Friesland

207 en Caljé, *Student*, 169.

³² Bernd Hindrik Lankamp, 'Aus vergangenen Tagen. Ein Lehrer und ein Bauer', *Der Grenzbote. Organ für die evangelisch-altreformierte Kirche in Niedersachsen*, 12 maart 1939.

³³ Caljé, *Student*, 160 e.v., 167.

³⁴ Ibid. en Kremer, 'Kultursprache', 207v.

³⁵ Reinhard Rürup, 'Deutschland im 19. Jahrhundert 1815-1871', in: *Deutsche Geschichte. 19. und 20. Jahrhundert 1815-1945*, Reinhard Rürup, Hans-Ulrich Wehler, Gerhard Schulz, dl. 3 (Göttingen: Vandenhoeck en Ruprecht, 1985), 189 e.v.

³⁶ Caljé, *Student*, 162 en Kremer, 'Kultursprache', 206v. en Helmut Lensing, 'Die Beseitigung des Niederländischen als Kirchensprache in der altreformierten Kirche der Grafschaft Bentheim durch den NS-Staat 1935-1939', in: *Emsländische Geschichte* 15, red. Helmut Lensing, Christof Haverkamp en Heinz Kleene, dl. 15, (Haselünne: Studiengesellschaft für Emsländische Regionalgeschichte e.v., 2008), 239. Volgens Kremer verdween in 1916 de Nederlandse taal uit de diensten van de *Reformierte Kerk* in het graafschap Bentheim nadat de gemeente te Uelsen de Nederlandse diensten had afgeschaft, maar Lensing zegt dat de *reformierte* gemeente te Laar pas in 1925 Duitse gezangen invoerde.